

О. С. БЕЛЯЄВ

**Поховання зрубної культури
і раннього залізного віку
Йосипівського могильника.**

У 1970—1973 рр. експедиція ІА АН УРСР під керівництвом Д. Я. Телегіна і О. С. Беляєва проводила розкопки ґрунтового могильника поблизу с. Посипівка Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.* Він розташований на лівому березі р. Орель на висоті 4 м над літнім рівнем води. Це місце між руслом ріки і оз. Лиман являє собою частину надзаплавної тераси — піщане підвищення, яке поступово знижується до води. Воно є найвищою точкою у навколишній місцевості і, очевидно, внаслідок цього протягом багатьох епох тут існував могильник. На його площі розкрито 670 м², де знайдено 67 поховань.

Перші одинадцять поховань розкопано у 1970—1971 рр.¹, решта — у 1972—1973 рр. Належать вони до різних історичних епох і археологічних культур. Серед них десять (№ 3, 8, 11, 21, 28, 31, 34, 53, 55, 65) — доби неоліту, шість (№ 13, 18, 20, 23, 38, 47) — ямного часу, одне (№ 37) — ранньої бронзи, 35 поховань (№ 1, 2, 3а, 4, 5, 7, 9, 10, 12, 14, 16, 22, 25—27, 29, 30, 33, 35, 36, 39, 41—43, 45, 46, 49, 50, 56—58, 60, 61, 67) зрубної культури, два (№ 32, 51) — раннього залізного віку, одне (№ 54) скіфське і два (№ 24, 64) середньовічних. Час і культурну належність десяти поховань (№ 6, 15, 17, 19, 40, 48, 59, 62, 63, 66) встановити не вдалось.

У розташуванні зрубних поховань спостерігається певна закономірність: вони займали площу прямокутної форми розміром 19 × 14 м і розміщувались у кілька паралельних рядів (рис. 1). В інших випадках якихось відокремлених груп не простежено. Нижче зупинимось на розгляді поховань зрубної культури та раннього залізного віку.

Серед 35 могил зрубного часу положення кістяків визначено лише у 18 випадках. Всі небіжчики покладені у скорченому стані на лівому (11) або правому (7) боці (рис. 2). Руки зігнуті у ліктях, кисті

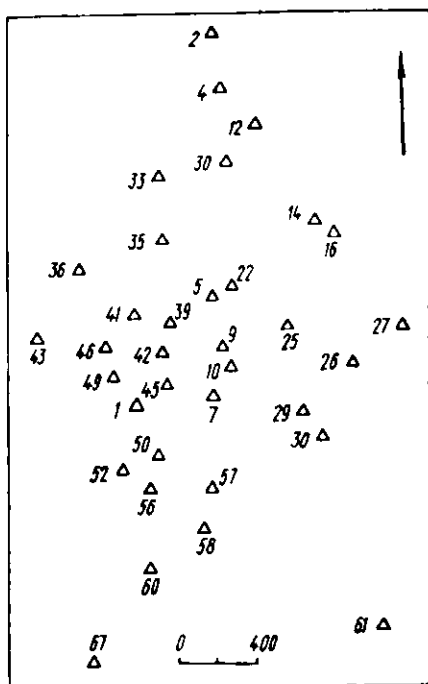

Рис. 1. План розташування зрубних поховань на могильнику поблизу с. Посипівка.

* Висловлюю подяку Д. Я. Телегіну за дозвіл опублікувати матеріали експедиції.

Беляєв О. С. Обстеження ґрунтового могильника зрубної культури біля с. Посипівка на Орелі.— Археологія, 1973, № 14, с. 60—61.

біля обличчя. Ноги зігнуто, як правило, під гострим кутом, лише у двох кістяків (№ 16 і 46) вони утворюють біля таза тупий кут, у колінах — гострий. Орієнтація різна: південь, північ, південний захід, південний схід, північний захід, північний схід, але переважає східна.

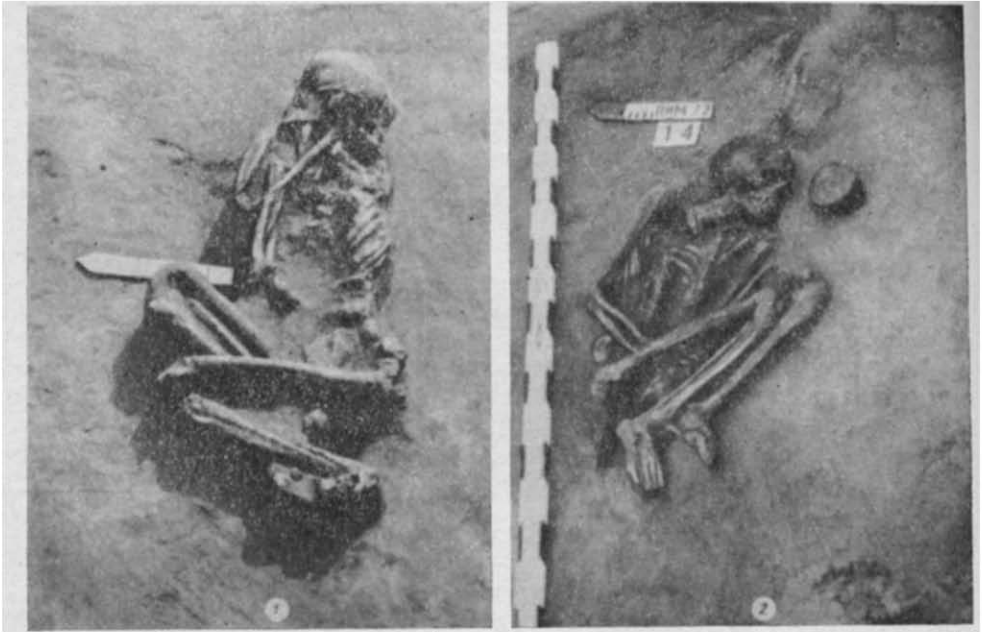

Рис. 2. Поховання з Писенківського могильника.

1 — кістяк з поховання № 2 зрубної культури; 2 — кістяк з поховання № 14 зрубної культури.

Посуд знайдено у 27 похованнях. За формою і орнаментом його можна поділити на кілька груп. Перша включає гострореберні посудини з закругленими, відігнутими назовні вінцями. На шійці й плічках нанесений орнамент у вигляді врізних або прокреслених горизонтальних ліній — зигзагоподібних, суцільних прямих; іноді поля трикутників заштриховані (рис. 3). На одному горщику з зовнішнього боку помітні сліди розчісування. Інші посудини цієї групи неорнаментовані. Діаметр їх 10—12, 12—14 см, висота 9—14 см. Друга група — банкоподібні посудинки, у яких діаметр вінець майже збігається з діаметром денечь. Вінця відігнуті назовні або загнуті всередину (рис. 3, 2, 3). До третьої групи належать посудинки конусоподібної форми, тулуб яких поступово звужується донизу. Вінця прямі, орнаменту немає (рис. 3, 3), тільки деякі прикрашені під вінцями рядами насічок. Четверта група складається з посуду видовжених пропорцій, тулуб трохи опуклий, вінця ледь відігнуті назовні (рис. 3, 4), під ними теж бувають рядки насічок.

Кераміка всіх чотирьох груп поширена на поселеннях і в похованнях зрубної культури. Так, аналогії посуду першої і четвертої груп можна знайти серед інвентаря поховань у кам'яних ящиках на Ворошиловградщині², а третьої і четвертої — в курганах Херсонщини³.

Серед поховань раннього залізного віку є два, що належать до передскіфського часу (№ 32, 51). Перше з них зруйноване. Від скелета

² Писларій І. О. Поховання зрубної культури у кам'яних ящиках на р. Лозовій.— АДУ 1969 р. К., 1972, с. 71—72.

³ Ковпаненко Г. Т., Качалова Н. К., Шарафутдінова І. Н. Кургани у с. Новочерном'є Херсонської обл.— В кн.: Памятники епохи бронзи юга європейської частини СРСР. К., 1967, с. 70, 75.

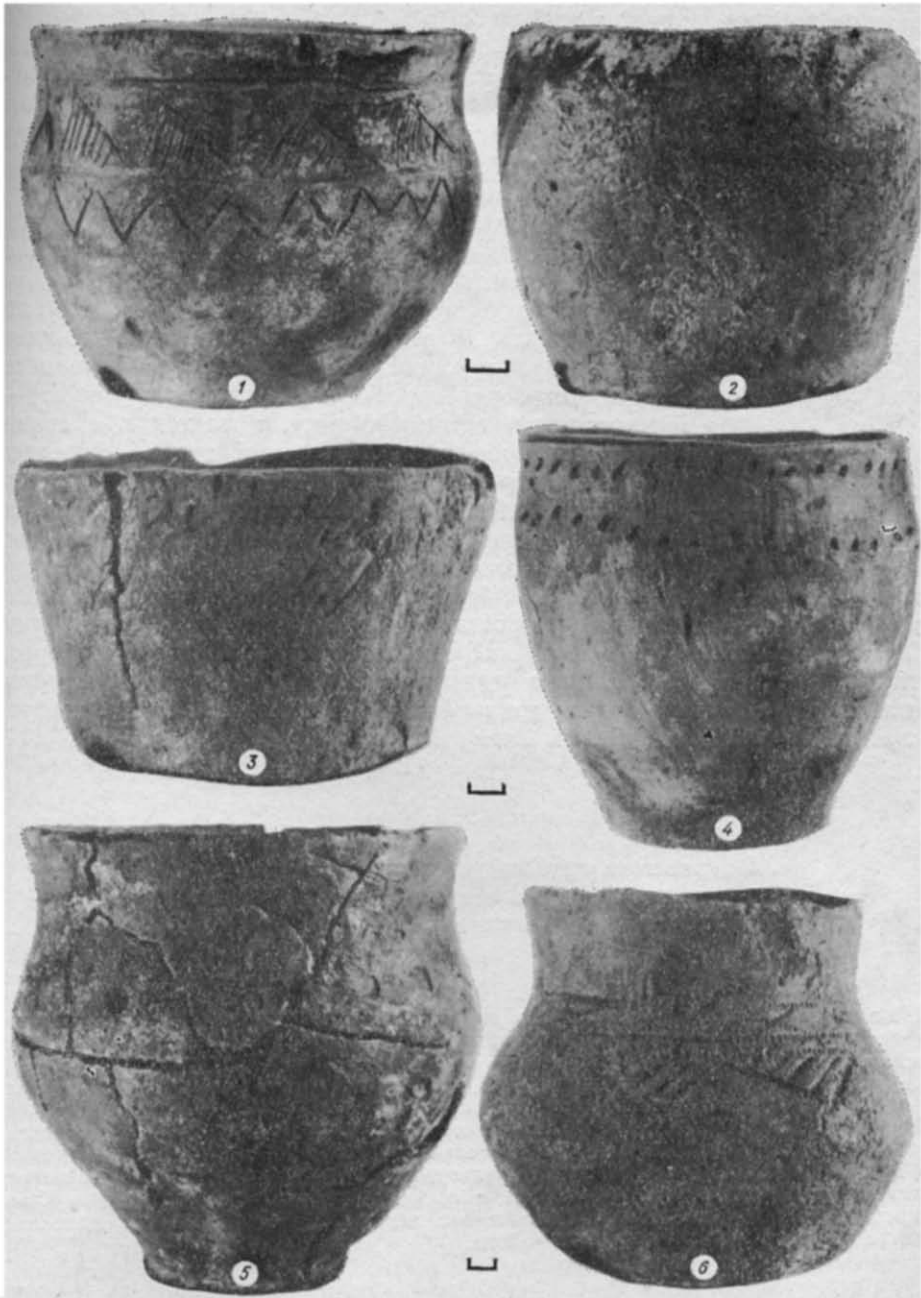

Рис. 3. Керамика з поховань.

1 (№ 30), 2 (№ 36), 3 (№ 41), 4 (№ 12) — поховання зрубної культури; 5 (№ 51), 6 (№ 51) — поховання чорноліської культури.

збереглися кістки черепа й залишки кісток рук. Орієнтація південно-східна. Впритул до черепа з північного заходу виявлено розвал посудини, яка перекривала залишки рук. Її вдалося частково реставрувати. Це була досить велика опуклобока посудина з відігнутими назовні вінцями. Поверхня сіро-жовтого кольору, підлощена (рис. 4).

У другому похованні (№ 51) кістяк дорослого лежав випростаний на спині, головою на південний захід. Південніше черепа знайдено розвал горщика, який повністю реставрований (рис. 3, 5). На північний захід від стегнової кістки лівої ноги була посудина біконічної форми

з виразним ребром, високою шийкою і відігнутими назвні вінцями. На плічках є орнамент у вигляді трьох горизонтальних суцільних ліній. Між першою і другою нанесено перехресні лінії, а нижче — зигзагоподібну смужку заштрихованих трикутників вершинами донизу. Орнамент виконаний відбитками палички, обвитої шнуром (рис. 3, б).

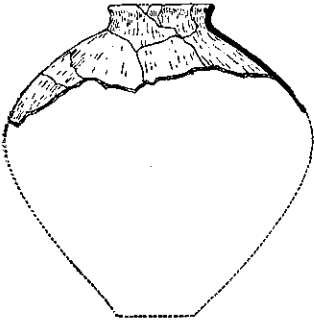

Рис. 4. Посудина з поховання № 32 чорноліської культури.

Форма оздоблення цих посудин нагадує кераміку Суботівського городища⁴, що дає змогу віднести поховання до X—IX ст. до н. е. і зв'язати їх з чорноліською культурою.

Поховання Йосипівського могильника, що належить до різних епох і різних археологічних культур, свідчать про безперервне заселення берегів р. Орель протягом неоліту — раннього залізного віку, а також про складність історичних подій, які тут відбувались, включаючи взаємовпливи і пересування степового і лісостепового населення. Певний інтерес становить відкриття на Орелі великого ґрунтового могильника зрубної культури, де, як і на Лівобережжі взагалі, поховання цього часу траплялись досі лише в курганах. Цікавим є відкриття на Орелі пам'яток чорноліської культури, які раніше були відомі на Лівобережжі тільки на Ворсклі⁵. Можна припустити, що територія поширення цих пам'яток не обмежувалась межиріччям Ворскли та Орелі і, мабуть, сягала далі на схід по рубежах Степу й Лісостепу.

А. С. БЕЛЯЕВ

Погребения срубной культуры и раннего железного века Йосифовского могильника

Резюме

В статье дается публикация материалов из раскопок могильника на р. Орели. Долина реки расположена на границе Степи и Лесостепи и является малоизученной территорией.

В могильнике открыто 67 погребений разных периодов и археологических культур (10 неолитических, шесть ямного времени, одно ранней бронзы, 35 срубной культуры, два погребения раннего железного века, одно скифское, два средневековых) с соответствующим инвентарем. Десять погребений не определены.

Наличие материалов различной культурной принадлежности свидетельствует о длительном использовании могильника и о непрерывном заселении долины Орели на протяжении неолита — раннего железного века. Полученные данные дополняют сведения об истории населения этого района.

⁴ Граков Б. Н., Тереножкин А. И. Субботовское городище.— СА, 1958, № 8, с. 170; Тереножкин А. И. Культура предскифского времени в Среднем Поднепровье.— В кн.: Вопросы скифо-сарматской археологии. М., 1952, с. 97—98.

⁵ Ковпаненко Г. Т. Пам'ятки скіфського часу в басейні р. Ворскли.— Археологія, 1961, т. 13, с. 64, 65.